

SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇ HAREKETİNİN KURAMSAL ANALİZİ

Zeynep Arpa¹

Öz: İnsanoğlunun tarih sahnesine çıkışıyla özdeş olan göç, son derece karmaşık, dinamik, çok boyutlu bir olgu olarak sürekli bir devinim halindedir. Göç, farklı bağlam ve koşullarda, farklı biçimler alır ve farklı şekillerde gelişir. Bu nedenle yaşanan göçlerin sebep ve sonuçlarının daha iyi analiz edilebilmesi için göç kuramları ortaya atılmıştır. Göç kuramları, insanları göçe iten, kaynak ülkenin seçiminde etkili olan ve bu göçler sonucu kazanım ve dezavantajların neler olduğunu açıklanmaya çalışır. Göç konusunda geliştirilen kuramlar, aynı olguya açıklık getirmesine rağmen, birbirinden oldukça farklı iddialar ortaya koyar. Bu yüzden göç olgusunun karmaşık yapısına açıklık getirirken, tek bir kuram yerine, karma bir analiz kullanılmıştır. Bu çalışmada da Türkiye'ye yönelen Suriyeli göç hareketliliği, tüm boyutlarıyla daha iyi analiz edilebilmesi için, tek bir kuram yerine, birbirinden farklı boyutları ele alan göç kuramlarından yararlanılmıştır. Bu teoriler kapsamında, menşe ülkede göç kararında etkili olan nedenler, kaynak ülke seçimi, göç aşaması ve göç sonrası yaşanan olaylar, analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Teorileri, Suriyeli Göçü, Türkiye.

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Doktora Öğrencisi, İstanbul/Türkiye.
e-mail: turgazeynep12@gmail.com ORCID: 0000-0001-5603-6238.
Doi: [10.5281/zenodo.10897771](https://doi.org/10.5281/zenodo.10897771)

Geliş Tarihi: 15 Ekim 2023
Received: 15 October 2023

Kabul Tarihi: 22 Kasım 2023
Accepted: 22 November 2023

Bu makaleye atıf için/ To cite this article: Arpa, Z. (2023). Suriye'den Türkiye'ye Göç Hareketinin Kuramsal Analizi. *Politik Psikoloji Dergisi*, 3(2), 46-68.

**AN EXAMINATION OF THE THEORETICAL ASPECTS OF
MIGRATION FROM SYRIA TO TÜRKİYE**

Abstract: *The phenomenon of migration, which has existed since the beginning of human history, is an extremely complex, dynamic, multidimensional phenomenon and is in a constant state of motion. Migration takes different forms and develops in different ways in different contexts and conditions. Consequently, numerous migration theories have been proposed to more effectively examine the factors and outcomes of migration. Migration theories aim to elucidate the underlying factors that compel individuals to engage in migration, the determinants that shape their selection of the host country, and the advantages and disadvantages associated with such migrations. While the theories pertaining to migration provide insights into the same phenomenon, they reveal distinct assumptions.. Hence, it is crucial to employ a comprehensive analysis rather than relying solely on a single theory to achieve superior outcomes and elucidate the intricate nature of the migration phenomenon. This study aims to comprehensively analyze the Syrian migration mobility in Turkey by employing multiple migration theories that encompass various dimensions, rather than relying on a single theory. Within the scope of these theories, the reasons influencing the migration decision in the country of origin, the choice of the country of origin, the migration phase and the post-migration events were analyzed.*

Keywords: *Migration, Theories of Migration, Syrian Migration, Turkey.*

GİRİŞ

İnsanoğlunun varlığıyla ortaya çıkan göçler, köken olarak uzak bir geçmişe dayansa da, oluşum ve etkileri bakımından günümüzde varlığını sürdüren önemli güncel olgulardan biridir. İnsanlar, tarih boyunca zorlu yaşam koşulları, iklimsel değişimler, ekonomik, sağlık, savaş gibi nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalmıştır. Farklı süreçlerde ortaya çıkan göç hadisesi, insanların yer değiştirdikleri “nüfus hareketliliği” olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçü, insanların ülkesel sınırlar içerisinde veya ülkesel sınırları aşarak gerçekleştirmiş oldukları nüfus hareketliliği olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009). Göçün temelinde, insanların mekânsal değişimi yer almaktadır. Yani insanların bireysel veya toplu olarak bir yeri terk ederek başka bir yere hareket etmesiyle göç olgusu ortaya çıkmaktadır (Hoşgör, 1998: 104; Karpat, 2003: 3). Göç, en basit tanımıyla bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirilen nüfus hareketliliği olarak adlandırılrsa da, her göçün farklı bir bağlam, sebep, koşul ve sonuçları vardır (Marshall, 2009: 685). Örneğin X kişisi veya topluluğu için ekonomik etmenler ve eğitim olanakları, göç etme sebebi iken, Y kişisi veya topluluğu için göç etme sebebi, doğal afet ve savaş olabilmektedir. Aynı şekilde X için göç, iradi olarak gerçekleşebilirken, Y için göç, zorunlu olarak gerçekleşebilmektedir. Göç, değişen bu faktörlere bağlı olarak göç kararının alınma türü, göçün gerçekleşme zamanı, göçün başlama süreci ve göçün sonuçları bakımından farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle, tarih boyunca yaşanan göçleri analiz etmek için birçok farklı bilimsel çalışmalar ele alınmıştır.

Göç, bulunduğu bağlam ve koşullara göre farklı şekiller aldığı için, göç teorileri, göç hareketliliğinin altında yatan nedenleri ve sonuçları araştırarak birtakım açıklamalar sunmaktadır. Her bir göç kuramı, aynı olgu olan göç üzerinde odaklansa da her biri farklı hipotez, önerme ve politikalara sahiptir. Bu nedenle mutlak bir göç kuramından bahsetmek oldukça zordur. Örneğin A Kuramı, göçün siyasal boyutu üzerinde yoğunlaşırken, B Kuramı, göçün ekonomik ve kültürel boyutu üzerinde yoğunlaşabilmektedir. Bu nedenle karmaşık ve sürekli bir devinim halinde olan göç olgusunu, tüm boyutlarıyla daha iyi analiz edebilmek için, karma göç kuramlarından faydalanmak gerekmektedir.

Bu çerçevede, örneğin Güllüpinar (2012) ve Tamer (2020) tarafından kaleme alınan çalışmada, ekonomik temelli göç kuramları ele alınmıştır. Çağlayan (2006), Akyıldız (2016) ve Develioğlu (2023) tarafından kaleme alınan derleme göç kuramlarının yanı sıra İnce (2019)'nin çalışmasında göç teorileri, Suriyeli göçü kapsamında ele alınmış ve diğer çalışmalarla benzer olarak ekonomik teorilere de ağırlık verilmiştir. Bu çalışma da ise diğer çalışmalardan farklı olarak göç kuramları, somut olay üzerinden değerlendirilerek ele alınmıştır. Bu kapsamda 2011 yılından bu yana Türkiye’de yoğun yaşanan kitlesel Suriyeli göçü, karma göç teorileri kapsamında analiz edilmiştir. İncelenen yazın

çalışmalarının genellikle ekonomik göç kuramlarına ağırlık verdikleri görülmektedir. Diğer çalışmalardan farklı olarak Suriyeli göçünün bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması için ekonomik temelli yaklaşımlar kısıtlı tutularak sosyo-kültürel göç kuramlarına ağırlık verilmiştir. Ayrıca İnce (2019)'nin çalışmasından farklı olarak ele alınmayan diğer göç kuramlarına yer verilmiştir. Böylece bu çalışmada ele alınan teoriler kapsamında Suriyelilerin göç etme nedenleri, göç edilecek ülke tercihi, Türkiye'ye gerçekleştirilen göç süreci, bu göç sürecindeki sosyal ağlar, dezavantajlar, göç sonrası yerleşim ve göç sonucu teoriler kapsamında analiz edilmiştir. Suriyelilerin göç süreç analizindeki temel veri kaynağı ise Suriyelilere yönelik literatürde yer alan saha çalışmaları ve Türkiye'deki Suriyelilere yönelik göç raporları oluşturmaktadır.

I. GÖÇ

Göç çok boyutlu, karmaşık ve dinamik bir olgudur. Bu nedenle göçü tanımlarken mutlak bir tanımdan ziyade, birden fazla göçün tanımı ve özellikleri ortaya çıkmaktadır. Göç, kimi zaman insanların anayurdunu terk etmesiyle vuku bulan olumsuz ve üzücü bir durum olabilirken kimi zaman da yeni şehirleri ve yeni yapıları ortaya çıkaran olumlu bir durum haline gelebilmektedir. Yani göç, farklı bağlam ve koşullarda farklı şekillerde gelişim göstermektedir. Göç, bireylerin veya toplulukların gerçekleştirmiş oldukları nüfus hareketliliği olarak adlandırılrsa da, her bir nüfus hareketliliğinin altında, birbirinden farklı nedenler ve bu nedenlere bağlı olarak farklı sonuçlar yatmaktadır. İnsanlar; tarih boyunca politik, ekonomik ve kültürel nedenlere dayalı olarak içinde bulunduğu sınırları aşarak başka ülkenin sınırlarına doğru yol almaktadır. Bu faktörlerin dışında, insanları göçe iten diğer önemli nedenlerden biri de ulus devletlerin homojen bir topluluk oluşturma arzusudur. Ulus devletler için bir ülkenin bekasımı sağlayacak olan faktör aynı din, dil ve kültürel yapıyı paylaşan insanların aynı çatı altında toplanmasıdır. Ülke içerisindeki farklı grup, ırk ve etnik yapılanmalar ise ülkenin geleceği için bir tehdit olarak görülmektedir. Bu nedenle toplumun homojenliğini bozan farklı ırk ve etnik gruplar, kitlesel olarak göçe zorlanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 3-21).

Uluslararası Göç Örgütüne göre göç, bir ya da birden fazla kişinin ülkesel sınırlar içerisinde ya da ülkesel sınırlar dışında neden, süre ve oluşum itibariyle farklılık gösteren yer değişikliği olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009). Yalçın (2004)'ın tanımına göre de göç, siyasal, politik, kültürel ya da sosyal nedenlere veya kişisel nedenlere dayalı olarak uzun, kısa, sürekli veya geçici olarak bir yerden başka bir yere gerçekleştirilen yer değişikliğidir. Bu tanımlarda göç; iç-dış, iradi-zorunlu, kalıcı-geçici, ekonomik, siyasal ve hukuki sebepleri hepsini içine alan geniş çaplı bir olgu olarak tanımlanmıştır. Ancak, literatürde genel olarak göç; bölgesel hareketlilik, kişi sayısı, sebep, süre ve hukuki olarak ayrı bir sınıflandırmaya tabidir.

Bölgesel hareketlilik olarak göçler, iç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç göç, ülke sınırları içerisinde gerçekleştirilen nüfus hareketliliği dış göç ise ülke sınırları dışında gerçekleştirilen nüfus hareketliliğidir. Kişi sayısına göre göçler, bireysel ve kitlesel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bireysel göç, az sayıdaki insanın birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirdiği göç türüdür. Kitlesel göç, çok sayıdaki insanın toplu olarak gerçekleştirdiği göç türüdür. Göçler, irade olarak da iradi ve iradi olmayan göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İradi göçlerde bireyler, kendi istekleri doğrultusunda göç kararı alırken; iradi olmayan göçlerde ise bireyler, kendi iradeleri dışında zoraki olarak göç kararı almaktadır. Süre olarak göçler, geçici ve kalıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geçici göçler, bireylerin belli bir süreliğine gerçekleştirmiş oldukları nüfus hareketliliği iken kalıcı göçler, bireylerin herhangi bir bölgeye yerleşme maksadıyla gerçekleştirdikleri göçlerdir. Hukuki olarak göçler, düzenli ve düzensiz göçler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düzenli göçler, bireylerin yasal düzenlemelere uygun bir biçimde gerçekleştirdikleri göçlerdir. Düzensiz göçler ise bireylerin yasal düzenlemelere aykırı bir şekilde gerçekleştirdikleri göçlerdir. Ayrıca göçler nedenleri bakımından da farklılık göstermektedir. İnsanlar kıtlık, sel, volkanik patlama gibi ekolojik nedenler; savaş, zulüm gibi siyasal nedenler; ekonomik sorunlara dayalı nedenler; herhangi bir gruba, ırka ve etnik yapıya sahip olma gibi sosyo-kültürel nedenlere dayalı olarak da göç etmektedir (Faist, 2003: 47; İpek, 2006: 17; Göç Terimler Sözlüğü, 2009; Adıgüzel, 2016: 19).

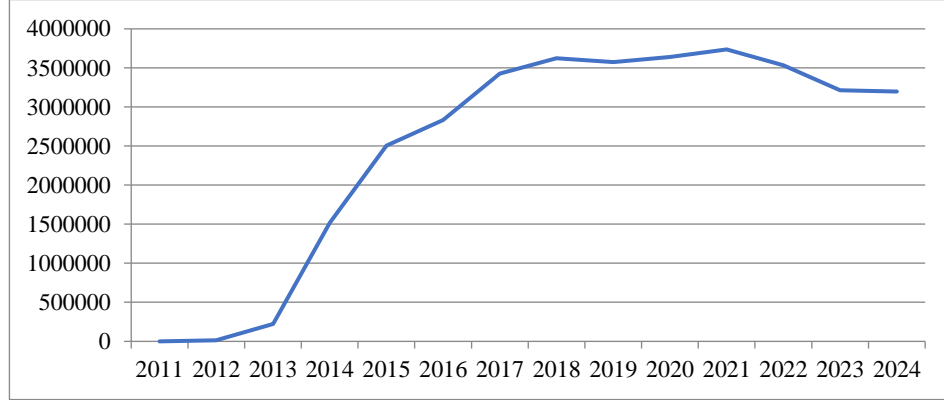
II. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN MEVCUT DURUMU

İnsanlar neden göç eder? sorusuna, yıllardır cevap aranmaktadır. Ortaya atılan cevaplar incelendiğinde, her bir cevap farklı dönem, koşul ve bölgelerde farklı önermeler ortaya sunar. İnsanlığın ilk ortaya çıktığı zamanlarda insanlar, barınma ihtiyacıyla kendilerini koruyabilecek ve yaşamlarını sürdürebilecek güvenli bir alan inşa etme amacıyla göç etmiştir. İlerleyen süreçlerde ise beklenmedik doğal afetler ve kıtlık gibi ekolojik nedenler ve diğer yandan ekonomik gerekçelere dayalı olarak insanlar, yeni yaşam alanları bulmak için göç etmiştir. İnsanların göç etme serüveni sürekli devam etmiştir. Yakın tarihteki göç olayları incelendiğinde ise özellikle de Orta Doğu coğrafyası ele alındığında insanlar savaş, şiddet ve zulümden kaçarak başka ülkelere sığınmak için büyük kitleler halinde göç etmiştir. Bunun yakın örneklerinden biri de Suriyeli göçüdür.

2011 yılında, Tunus'a demokrasiyi getirme ümidiyle ortaya çıkan Arap Baharı, demokrasi yerine savaş, kaos ve kitlesel göçleri meydana getirmiştir. Arap Baharı'nın meydana getirmiş olduğu kaos ortamı, domino etkisi yaratarak Orta Doğu'nun büyük bölümüne yayılmıştır. Arap Baharı'nın yıkıcı etkilerine maruz kalan ülkelere biri de Suriye olmuştur. Arap Baharı ile birlikte Suriye'de yaşanan iç savaş, milyonlarca insanı yerinden etmiştir. Yaşanan savaştan kaçarak yaşam mücadelesi veren Suriyeliler, başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere sığınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Suriyelilere uyguladığı "açık kapı"

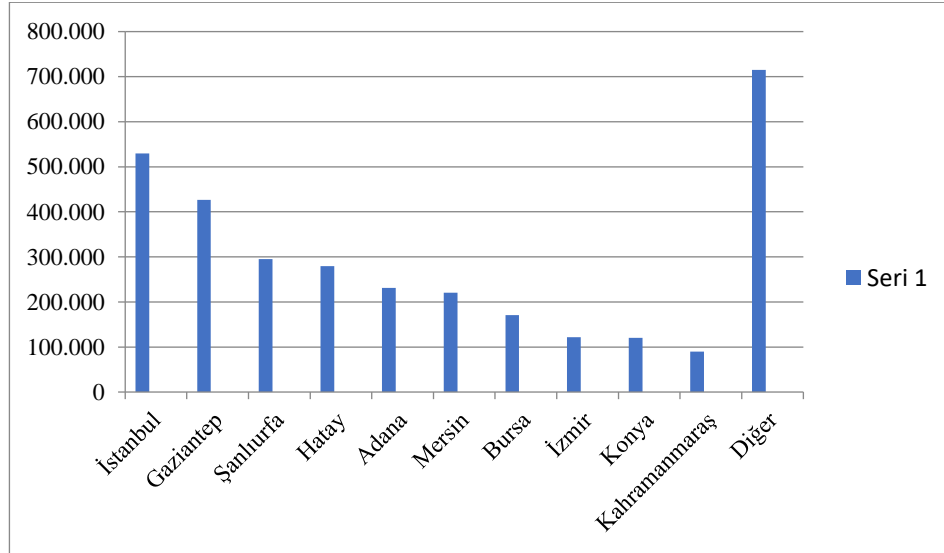
politikasıyla birlikte Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı günden güne artmaktadır (Koldaş ve Köprülü, 2011: 34).

Göç İdaresi Başkanlığının 11.01.2024 verilerine göre, Türkiye'de geçici koruma kapsamında 3.199.927 Suriyeli yer almaktadır. Suriyelilerin yıllara göre artış oranı şu şekildedir:

Şekil 1: Türkiye'deki Suriyelilerin Yıllara Göre Dağılımı (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Yukarıda yer alan rakamlar, sadece resmi olarak kayıt altındaki Suriyelileri göstermektedir. Kayıt altına alınmayan ve vatandaşlık alan Suriyeliler de eklendiğinde bu sayı, tahmini olarak 4 milyonu bulabilmektedir. Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı ise şu şekildedir:

Şekil 2: Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Suriyelilerin savaştan kaçarak sığındıkları ilk yerler, sınır bölgeleridir. Bu kapsamda Suriyeliler, ilk etapta Hatay, Kilis ve Şanlıurfa'ya yerleşmiştir. Ancak Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmasıyla birlikte Suriyeliler, ilk yerleşim bölgelerinde yaşanan ekonomik sorunlardan kaynaklı olarak bu bölgeleri terk etmiştir. Suriyeliler, iş imkânlarının daha yüksek olmasından dolayı İstanbul ve Gaziantep bölgelerine yerleşmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmasıyla birlikte, Suriyeli göçünü etkin bir şekilde yönetebilmek için idari ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunun en kapsamlı örneklerinden biri de 11.04.2013 tarihli 28615 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunudur (YUKK). Bu kanun ile başta Suriyeli göçü olmak üzere Türkiye'ye gerçekleştirilen diğer göçlerin ülkeye girişleri, ülke içinde kalış süre ve yapıları, haklar ve sağlanan korumanın türü ve çıkışlarına yönelik usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bu kanun kapsamında, Türkiye'deki Suriyelilere “geçici koruma” statüsü tanınmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki göçlerin sevk ve idaresini sağlamak için “Göç İdaresi Başkanlığı” kurulmuştur (YUKK, 2013).

III. GÖÇ KURAMLARIVE SURIYELİLER

Bu bölümde, uluslararası göç kuramları ve bu kuramlar bağlamında Suriyeli göçü analiz edilmiştir.

III.A.ERNST GEORG RAVENSTEİN'İN GÖÇ KURAMI

E. Georg Ravenstein tarafından 1885-1889 yılları arasında Kraliyet İstatistik Topluluğu için sunmuş olduğu “*The Laws of Migration*” çalışmaları, uluslararası göç teorisi alanında ele alınan ilk çalışmalardır. Bu çalışmaların esin kaynağı, Dr. William Farr olmuştur. Farr'ın “göçün belli bir yasaya dayanmadan kendi seyrinde ilerlediği” görüşü Ravenstein'in çalışma odağı olmuştur. Ravenstein, Farr'ın aksine göçün belli yasalar doğrultusunda hareket ettiğini savunarak ana yedi maddeden oluşan “göçün kanunları “ teorisini ortaya koymuştur (Tobler, 1995: 327).

Ravenstein İngiltere, İrlanda ve İskoçya'da göç istatistik verilerinden yola çıkarak göçün nedenleri üzerinde durmuştur. Çalışmanın ana temasını ise sanayileşme ve kentleşme oluşturmaktadır. Ekonomik gelişmeler, insanları göçe teşvik eden birincil nedenlerdendir. Bunun örneklerinden biri de 19. yy. da Avrupa'da yaşanan endüstriyel gelişmeler ve bunun sonucunda kentlerde yaşanan ekonomik gelişmeler sonucu, birçok insanın büyük kentlere doğru göç etmesidir (Ravenstein, 1885: 196-198).

Ravenstein, göç üzerine yapmış olduğu araştırmalar sonucu elde ettiği bulgulardan yola çıkarak “göçün ana yedi kanunu” ortaya koymuştur. Bu kanunlar şu şekildedir:

1. Yaşanan göçlerin çoğunluğu, kısa mesafede gerçekleşmektedir. Bu göçler, dalga etkisi yaratarak göç edilen yerdeki insanları da göç akımına dahil etmektedir.
2. Kentlerin gelişen ve büyüyen ekonomik yapısı ile kırsal çevreden, büyük kentte doğru göç akını yaşanmaktadır. Bu göç sonucu, kırsal alanda yaşanan boşluk ise daha uzak yerlerde yaşayanlar tarafından doldurulur. Bu sefer de uzak bölgelerde yaşanan boşluklar, bu bölgeye yakın insanlar tarafından doldurulur. Böylece, uzak yerlerden büyük kentlere doğru kademe kademe olarak ilerleyen göç, etkisini tüm ülkeye yayacaktır.
3. Dağılma süreci ile emme süreci her ne kadar tersi özellik gösterse de benzer özellikler taşımaktadır. İnsanlar, daha iyi bir yaşam koşulu elde etmek için büyük kentlere doğru göç ederken aynı zamanda bu kentlerin gelişimine destek sağlayacak işgücü ihtiyacını da karşılamaktadır.
4. Her bir göç dalgası, dengeleyici ters bir akım üretir. Göç alan bir ülke aynı zamanda göç veren bir ülkeye de dönüşebilmektedir.
5. Uzun mesafede yer değiştiren göçmenler çoğunluklu olarak sanayi ya da ticaret merkezlerini tercih etmektedir. Kısa mesafeli göçler, genellikle zincirleme etkisi yaratarak aşamalı olarak gerçekleşirken uzun mesafeli göçler ise sanayileşmiş kentlere doğru dolaysız bir şekilde gerçekleşmektedir.
6. Kentte yaşayanların göç eğilimleri kırsalda yaşayan insanlara oranla daha azdır.
7. Erkekler oranla kadınlar daha fazla göç etmektedir (Ravenstein, 1885: 198-199).

Ravenstein, aynı isimle 1889 yılında ele almış olduğu çalışmasında, ülke örneklerini arttırarak daha geniş çaplı bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada, bir önceki çalışmanın aksine daha ılımlı göç yasaları vardır. 1885 yılında yayınlanan çalışmada, göç kanunlarının katı olduğu ve göç edenlerin bu kurallara göre hareket ettiği ortaya atılmıştı. Ancak 1889 yılında yayınlanan çalışmada ise her bir insanın davranışlarının farklılık gösterebileceği ve bundan dolayı göç etme neden ve süreçlerinin de farklılık arz edebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca bu çalışmada, insanların sadece ekonomik temelli değil aynı zamanda baskıcı yasalar, iklimsel sorunlar, ulaşım, baskıcı sosyal yapı gibi nedenlerden dolayı insanlar göç etmektedir. Her ne kadar göç nedenleri çeşitlilik gösterse de Ravenstein'e göre insanların göç nedenleri arasında ilk sırada her zaman ekonomi yer almaktadır (Ravenstein, 1889: 241-286).

Suriyeli göçü, Ravenstein'in göç teorisi kapsamında değerlendirildiğinde, öncelikle Suriyelilerin Türkiye'ye yerleşmeden önceki göç hareketliliği ve

Suriyelilerin Türkiye'ye yerleştikten sonraki göç hareketliliği ayrımının yapılması gerekmektedir. Çünkü Suriyelilerin Türkiye'ye ilk göç hareketi ve Türkiye'ye yerleştikten sonraki göç hareketliliği hem mekânsal mesafe hem de nedensel faktörlerden dolayı farklılık göstermektedir. Ravenstein, göçlerin genellikle kısa mesafede ve ekonomik amaçlarla gerçekleştiğini savunmaktadır. Öncelikle, jeopolitik konum itibarıyla Suriye ile Türkiye arasındaki mesafe ele alınacak olursa Türkiye'nin sınır komşu ülke olmasından dolayı gerçekleştirilen göç, kısa mesafeli göçtür. Zorunlu kitlesel göçlerde mesafe, oldukça önemlidir. İnsanlar, yaşamlarını kurtarabilmek için en yakın bölgelere göç etmektedir. Ancak, göçün gerçekleşme nedeni incelendiğinde ise Ravenstein'in çalışmasında ele aldığı ekonomik faktörün aksine Suriyeli göçü, savaştan bir kaçış, bir sığınma göçüdür. Bu nedenle Suriyelilerin Türkiye'ye göç nedeni, Ravenstein'in göç kanunu ile uyum göstermemektedir. Ancak Suriyelilerin Türkiye'ye yerleşmesinden sonra ülke içerisindeki göç hareketliliği, Ravenstein'in göç kanununa uymaktadır. Ravenstein'in varsayımlarından biri de uzun mesafeli göçlerin de gerçekleşebileceği ve bu göçlerin ana kaynağının ekonomi olduğu savunulmaktadır. Suriyeliler, Türkiye'ye ilk göç sürecinde mesafe olarak en yakın iller olan Kilis, Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep gibi şehirlere yerleşmişlerdir. Savaşın yaratmış olduğu korku ve can güvenliğini sağlama endişesiyle Suriyeliler, mekânsal mesafe dışında herhangi bir ölçüt aramadan yakın çevre illere göç etmiştir. Ancak ilerleyen süreçte, Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmasıyla birlikte Suriyelilerin yerleşim yerinde değişiklikler yaşanmıştır. İşsizlik ve geçim derdi gibi ekonomik sorunlardan kaynaklı olarak Suriyeliler, sınır bölgelerinden iş olanaklarının yüksek olduğu ve sanayi bölgeleri olan İstanbul, Bursa ve İzmir gibi uzak bölgelere göç etmiştir. (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), 2017; Göç İdare Başkanlığı, 2024).

III. B. EVERETT LEE'NİN GÖÇ KURAMI

Everett Lee tarafından 1996 yılında yayınlanan "*A Theory of Migration*" göç teorisi üzerine kaleme alınan çalışmalardan biridir. Bu çalışmada, insanları göçe iten çekici ve itici faktörler ele alınmıştır. Lee'ye göre insanları göçe iten temel faktörler ve bu faktörlerin çekici ve itici yönleri vardır. İnsanlar, göç kararı almadan önce göçte etkili olan faktörlerin çekici ve itici yönlerini hesaplayarak göç kararı almaktadır. Öncelikle, insanları göçe iten temel faktörler şu şekildedir:

1. Menşeyen yer ile ilgili faktörler
2. Göç edilecek yer ile ilgili faktörler
3. Bireysel faktörler
4. Engeller (Lee, 1995: 49-50).

Lee'ye göre hem menşe ülke hem de göç edilecek ülkenin çekici (olumlu) ve itici (olumsuz) faktörleri vardır. Göç etmek isteyen bireyler, yukarıdaki faktörlerin itici ve çekici unsurlarını göz önünde bulundurarak göç kararı alırlar. Bir ülkenin artıları yani çekici unsurları, negatif yani itici unsurlarına oranla daha baskın ise o ülkeye yönelik göç hareketleri yaşanmaktadır. Lee'nin göç şemasında, "+" bir ülkenin sahip olmuş olduğu çekici faktörler, "-" bir ülkenin sahip olduğu itici faktörler, "0" ise nötrdür. Nötr, bireyler için ne itici ne de çekici bir unsur barındırmaktadır. Yani, nötr faktörlerin göçe herhangi bir etkisi yoktur. Bir ülkenin çekici ve itici unsurları görecelidir. İnsanları göçe iten veya insanları göçten vazgeçiren itici ve çekici faktörleri mutlak bir sınıflandırmaya tabi tutmak oldukça zordur. Örneğin, beyin göçü gerçekleştirmek isteyen birey için göç edilecek ülkenin eğitim sistemindeki gelişmeler, çekici bir unsurken daha iyi bir yaşam standardı elde etmek isteyen bir birey için göç edilecek ülkenin ekonomik gelişimleri çekici faktördür. Lee'nin göç teorisi, sadece artı ve eksilerin matematiksel hesaplamasına göre işleyen bir mekanizma olarak görülse de aslında göç mekanizması bu kadar basit ve anlaşılır değildir. Lee'ye göre göç, sadece artı ve eksilerle yapılan bir matematiksel hesap olmasa da göçün artı ve eksi hesaplamaları göçün temelini oluşturan ilk basamaklardandır. Lee'ye göre göç, karmaşık ve anlaşılması zor bir süreçtir. Bunun için göçün sadece itici ve çekici faktörleri üzerinde mutlak bir harita çizmek yetersiz kalmaktadır (Lee, 1995: 50-52).

Lee'nin göç kuramı kapsamında Suriyeli göçü değerlendirildiğinde, öncelikle Suriyelilerin ilk göç hareketi ile göç sonrası ülke içerisindeki göç hareketliliğinde etkili olan çekici ve itici faktörler, farklılık göstermektedir. Suriyelileri göçe iten itici faktörler; iç savaş, siyasi şiddet ve can kaybı korkusudur. Bu ilk göç hareketliliğinde, Türkiye'ye göç etmesinde etkili olan çekici faktörler ise mesafe olarak yakın olma, transit bölge olma, güvenli bölge olma, dini benzerlik ve Türkiye'nin Suriyelilere uygulamış olduğu açık kapı ve ılımlı göç politikalarıdır. Özellikle de Suriyelilerin ilk göç sürecinde Hatay, Kilis, Şanlıurfa ve Gaziantep şehirlerini tercih etmesindeki temel çekici faktör, kısa mesafedir. Suriyelilerin göç hareketliliği, ülke içerisinde de aynen devam etmiştir. İlk dönemlerde sınır bölgeler tercih edilirken ilerleyen süreçlerde, sınır bölgelerden başka bölgelere doğru göç yaşanmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye yerleştikten sonra ilk yerleşim yerlerini terk etmelerine neden olan itici faktörler; kira fiyatlarının yüksek olması, konut yetersizliği, işsizlik ve geçim sorunudur. Suriyeliler, çoğunluklu olarak iş imkânlarının yüksek olması, konut fiyatlarının uygun olması, İstanbul'un transit bir bölge olması, yaşam koşullarının daha ucuz olması ve sosyal ağlardan dolayı İstanbul'un Bağcılar, Esenyurt, Fatih, Sultangazi ve Sultanbeyli semtlerini tercih etmektedirler (Külek, 2018: 82-87; Kılıç, 2019: 68-87). Suriyelilerin genellikle tercih ettiği diğer şehirlerden biri de Şanlıurfa'dır. Şanlıurfa farklı din, dil ve etnik grupların yaşadığı çok kültürlülüğün olduğu bölgedir. Özellikle de Eyyübiye

ilçesi, etnik bakımından Arapların yoğun yaşadığı bölge olmasından dolayı Suriyeliler tarafından tercih edilmektedir (İnce, 2018:179-201).

III. C.WILLIAM PETERSEN'İN GÖÇ KURAMI

William Petersen'in 1958 yılında "A General Typology of Migration" adlı makalesinde, göç belli bir sınıflandırmaya dahil edilerek göç tipolojisi ortaya konulmuştur. W. Petersen bu tipoloji ile insanların göç etmelerinin altında yatan temel nedenlerin ne olduğu sorusuna cevap aramıştır. Ayrıca Petersen, tarihsel döngüye vurgu yaparak belli bir dönem için itici olan faktörlerin diğer dönemlerde çekici faktör olabileceğini savunmaktadır (Petersen, 1958: 258).

Tablo 1: Göç tipolojilerinde, göç nedenleri ve iradenin durumu

Göç Tipolojisi	Göç Nedeni	İrade
İlkel	Ekoloji	Pasif
Yönlendirilmiş	Baskı kurumları	Aktif
Zorlanmış	Baskı kurumları	Pasif
Serbest	Bireysel tercihler	Aktif
Kitlesele	Teknolojik gelişmeler	Aktif

Kaynak: (Petersen, 1958: 259-263).

Petersen'in ele almış olduğu göç tipolojileri şu şekildedir:

1. İlkel Göç Tipolojisi: İlkel göç tipolojisi, ismen akıllara ilkel dönemlerde yaşayan insanların gerçekleştirmiş oldukları göç olarak gelse de aslında buradaki göç tipolojisi, farklılık göstermektedir. İlkel göç tipolojisi, doğa karşısında güçlük çeken insanların gerçekleştirmiş oldukları göçlerdir. Örneğin kıtlık ve doğal afetler karşısında göç eden insanlar, bu göç tipolojisine örnek teşkil etmektedir.
2. Zorlanmış-Yönlendirilmiş Göç Tipolojisi: ilkel göç tipolojisinde, ekolojik unsurlar etkiliyken zorlanmış-yönlendirilmiş göçte ise devlet ya da benzeri baskın kurumlar etkilidir. Zorlanmış-yönlendirmiş göç tipolojisinde göçe neden olan unsur, aynı olmasına rağmen göç eden bireylerin etki unsuruna göre Petersen ayırmıştır. Zorlanmış göçte, insanların devlet vb. baskı kurumlarının göçe yönelik kararlarına karşı koyabilme gücü yokken; yönlendirilmiş göçte ise insanların baskı kurumlarının göçe yönelik kararlarına karşı koyabilme güçleri yoktur.
3. Serbest Göç Tipolojisi: ilkel, zorlanmış-yönlendirilmiş göç tipolojisinin aksine insanın iradesi ön plandadır. Serbest göçlerde, insan unsuru aktif konumdadır. Birey, herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadan kendi iradesi ile bireysel tercihleri doğrultusunda hareket etmektedir.

4. Kitlesele Göç Tipolojisi: Kitlesele göç, insanların topluluk halinde bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirmiş oldukları göç hareketliliğidir. Ayrıca, bu göç tipolojisinde insanlar, kendi iradeleriyle toplu olarak göç etmektedir. Bu tipolojide insanları göçe iten temel faktör, teknolojik gelişmelerdir. Petersen'a göre teknolojik gelişmeler ve ulaşım ağlarının gelişmesiyle göçler, kitlesele hale gelmektedir(Petersen, 1958: 259-263).

Petersen'in göç tipolojileri incelediğinde, Suriyeli göçünü temsil eden göç tipolojisi "zorlanmış göç"tür. Zorlanmış göçte, devlet vb. baskın kurumlar ve bu kurumlar karşısında pasif irade vardır. Suriyeli göçünde baskın kurum olan devlet, halkına açmış olduğu savaşla milyonlarca insanı göçe zorlamıştır. Devletin bu zoraki göç kararına karşı, halkın herhangi bir direnişi ya da bu zoraki göçü engelleyebilecek bir gücü yoktur. Suriyeli göçü, yapı itibarıyla kitlesele olarak gerçekleştiği için akıllara Petersen'in kitlesele göç tipolojisi gelebilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, kitlesele göçte iradenin durumu ve göçün nedenidir. Petersen'in kitlesele göç tipolojisinde insanlar, teknolojik gelişme ve ulaşım ağlarının gelişimiyle birlikte kendi iradeleriyle göç etmektedir. Ancak, Suriyeli göçünde insanların göç etme nedeni teknoloji değil, savaş ve kaos ortamıdır. Yaşanan bu olaylardan dolayı insanlar, kendi iradeleri dışında zorla yerinden edilmiştir (Ferris ve Kirişçi, 2016: 1-33).

III. D. GÖÇ SİSTEMLERİ KURAMI

Göç sistemleri teorisi, iki veya daha fazla ülkelerin politik veya ekonomik etmenlere dayalı olarak gerçekleştirmiş oldukları göç hareketliliğini, uluslararası ilişkiler bağlamında inceleyen kuramdır. Ülkeler, politik ve ekonomik çıkarları göz önünde bulundurarak aralarında göçmen alışverişinde bulunmaktadır. Bu ilişki ağında, ülkelerin birbiri ile olan mesafeleri önemli değildir. Örneğin Fransa ile Kuzey Afrika arasındaki göç sistemi uzak bir mesafede gerçekleşirken ABD ve Meksika arasındaki göç ilişkisi yakın mesafede gerçekleşmektedir (Çağlayan, 2006: 82; Castles ve Miller, 2008: 36).

Sistemdeki göç hareketliliğinde, göç kabul eden ve göç gönderen ülkeler arasında birtakım ilişkiler ağı mevcuttur. Bu ilişki ağları genellikle ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel olabilmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devleti (ABD) ile Vietnam ve Kore arasında gerçekleşen göç hareketliliği, askeri boyutta iken ABD ile Meksika arasında gerçekleşen göç hareketliliği ise ekonomik boyuttadır (Castles ve Miller, 2008: 36). Türkiye ve Almanya arasındaki göç ilişkisi de ekonomik temellere dayanmaktadır.

Massey vd., (1993)'e göre, göç sistemleri kuramının genel varsayımları şu şekildedir:

1. Göç sistemleri içinde yer alan ülkeler arası mesafe önemli değildir. Bu ülkelerin birbirine yakın ya da uzak olması, göç üzerinde olumlu ya da olumsuz

bir etki yaratmamaktadır. Bu ülkeler arasında mesafeden ziyade siyasal-ekonomik ilişkiler ön plandadır.

2. Sistemlerde, kimi zaman çok kutupluluk da mevcut olabilmektedir. Bazı merkez ülkeler, sistemdeki diğer ülkelerden gelen göçmenleri reddedebilmektedir.

3. Sistem içerisinde yer alan ülkelerden bazıları, birden fazla göç sistemine sahip olabilirler ama pratikte genellikle gönderen devletlerde, çoğulcu üyelik daha fazladır.

4. Göç sistemlerinde, istikrarlı bir yapıdan bahsetmek zordur. Sistemde yer alan ülkeler, siyasal ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurarak sistemden ayrılıp ya da sisteme katılabilirler.

Göç sistemleri kuramı kapsamında Suriyeli göçü değerlendirildiğinde, Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında gerçekleşen ilişki ağı, bu kurama örnek teşkil etmektedir. Göç sistemleri teorisinde iki veya daha fazla ülke siyasi, ekonomik ve askeri gibi nedenlere dayalı olarak göç alışverişinde bulunmaktadır. Türkiye, transit bölge olmasından dolayı genellikle dış göçlere maruz kalmaktadır. Bu göçlerin çoğunluğu, yasa dışı olarak gerçekleşmektedir. Yasadışı göçler, göç edilen ülkede sınır güvenliği, kişisel güvenlik ve sosyo-ekonomik sorunlar yaratmaktadır. Türkiye'nin transit ülke olmasından dolayı Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden AB'ye gerçekleştirilen yasa dışı göçlerle, güvenlik ve diğer sosyo-ekonomik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle AB, göç kaynaklı sorunları engellemek için Türkiye ile hukuki işlem düzenlemiştir. Örneğin AB ile Türkiye arasında imzalanan "Geri Kabul Antlaşması" ile Türkiye üzerinden AB'ye gelen yasadışı göçmenler, geldikleri üçüncü ülkeye geri gönderilebilecektir. Özellikle de Türkiye üzerinden AB'ye gerçekleşen düzensiz Suriyeli göçünde, Türkiye'ye gerekli finansal desteği sağlamak koşulu ile Suriyelilerin geri gönderilmesi için AB ile Türkiye arasında "Ortak Eylem Planı" hazırlanmıştır (Ekşi, 2018: 2-5).

III. E. KESİŞEN FIRSATLAR KURAMI

Samuel Stouffer 1940 yılında "*Intervening Oppurtunities: A Theory Relating Mobility and Distance*" adlı makalesinde, göç olgusunu matematiksel olarak açıklamaya çalışan yeni bir göç teorisi ortaya koymuştur. Stouffer, çalışmasını Ohio'daki Cleveland bölgesindeki göç hareket verilerinden yola çıkarak hazırlamıştır (Stouffer, 1940: 845).

Stouffer, göçü etkileyen faktörlerin menşe ülke ile kaynak ülke arasındaki mekânsal mesafe, kaynak ülkedeki fırsatlar ve bu fırsatların niceliksel ölçümü olduğunu vurgulamaktadır. Ancak mekânsal mesafeyi birinci sıraya koymaktadır. Yani kişi, göç kararı almadan önce mekânsal mesafe olarak en

uygun göç yerini tercih etmeli ve daha sonra diğer unsurları da göz önünde bulundurarak göç kararı almaktadır. Ayrıca mekânsal mesafenin kısalığı ve göç edecek kişi sayısı ile o bölgedeki iş imkânları arasında doğru orantı vardır. Yani göç edilecek bölgenin mesafe olarak kısa olması ve iş imkânlarının fazla olması, o bölgenin çok sayıda göç almasına neden olmaktadır (Stouffer, 1940: 845-846).

Kesişen fırsatlar kuramı kapsamında Suriyeli göçü analiz edildiğinde, Suriyelilerin ilk göç hareketinde mesafe oldukça önemli bir faktördür. Suriyelilerin ilk göç hareketliliğinde, mesafe dışında diğer faktörler daha pasifken Türkiye'ye yerleştikten sonraki süreçte ülke içerisinde gerçekleşen göç hareketliliğinde, mesafe dışında göçe etki eden diğer faktörler daha ağırlıklı olmuştur. Stouffer, göç hareketliliğinde bireylerin öncelikle kısa mesafeyi birincil basamağa aldıklarını ve daha sonra ise iş imkânlarının elverişli olma koşulunu göz önünde bulundurmaları gerektiğini savunmaktadır. Suriyeli göçü gibi savaş, kaos ve şiddet nedenlerine dayalı olarak gerçekleşen zorunlu göçlerde mesafe oldukça önemlidir. Bu göç sürecinde insanların tek arzusu, yaşamlarını kurtarabilecek en yakın bölgeye sığınmaktır. Bu nedenle Suriyeliler, mesafe olarak kısa olan Hatay, Kilis ve Şanlıurfa illerine göç etmiştir. Stouffer'e göre göç sürecinde mekânsal mesafe önemli bir faktör iken bu faktöre eşlik eden ikincil bir faktör ise ekonomidir. Suriyelilerin ilk göç hareketliliğinde mesafe dışında diğer faktörlerin bir önemi yoktu. Ancak Türkiye'ye yerleştikten sonra mesafenin yanı sıra ekonomi de önemli bir faktör olmuştur. Suriyelilerin özellikle Gaziantep ilini tercih etmesindeki faktörler, kısa mesafe ve iş imkânlarının daha elverişli olmasıdır (Gültekin, 2018: 686-687).

III. F. NEOKLASİK GÖÇ KURAMI

Neoklasik kuram, mikro ve makro olmak üzere göçü iki farklı bakış açısıyla inceleyen göç kuramıdır. Arthur Lewis, Micheal Todaro, John Harris ve George J. Borjas gibi sosyal bilimcilerin çalışmasına dayanan neoklasik kuram, göçün asıl nedeninin piyasada işgücüne dayalı olarak talebin artması ve bunun sonucu olarak ücretlerde meydana gelen dalgalanmalar olduğunu söylemektedir (Massey vd., 2014: 13; Akyıldız, 2016: 137; Abadan-Unat, 2017: 53-54).

Neoklasik makro göç kuramında, işgücü arz ve talebinde meydana gelen coğrafi farklılıklar, göçü yaratan temel nedendir. İşgücü arzının fazla olduğu ülkelerde, işgücüne düşük ücret ödenirken, işgücü arzının az olduğu ülkelerde ise işgücüne ödenen ücret daha yüksektir. Ücretlerde yaşanan bu farklılıklardan dolayı işgücü sayısının fazla olduğu ülkelere işgücü arzının az olmasından dolayı yüksek maaş ödenen bölgelere doğru göç gerçekleşmektedir. (Massey vd., 2014: 14; Abadan-Unat, 2017: 54-55).

Özetle neoklasik makro göç kuramı şu varsayımları dayanmaktadır (Massey vd.; 2014: 14).

1. Ülkelerin uygulamış oldukları farklı ücret politikaları, uluslararası göçe neden olan temel faktördür.
2. Ülkelerin uygulamış oldukları farklı ücret politikaları, göçün önemli nedenlerinden biri olduğu için ülkelerarası ücret farklılıklarının dengelenmesi durumunda, ülkelerarası işçi göçü de son bulacaktır.
3. Yüksek nitelikteki işçilerin sermaye getirisi, farklılık arz ettiğinden dolayı nitelikli işçilerin göçü, niteliksiz işçilere oranla farklılık göstermektedir.
4. Uluslararası göçe neden olan piyasa, emek piyasasıdır. Uluslararası göçte, diğer piyasaların etkisinden bahsetmek güçtür.
5. Ülkeler arası göç hareketliliğini kontrol altına almanın yolu, emek piyasası üzerindeki düzenlemelerdir.

İstihdam olanaklarının yeteri düzeyde olmadığı ve işgücü oranının yüksek olduğu ülkelerde bireyler, işgücü arzının düşük olması ve buna bağlı olarak işgücüne ödenen fiyatların yüksek olduğu ülkelere doğru göç etmektedir. Bu göçler sonucu, işgücü arzının yüksek olduğu bölgelerde işgücü oranı giderek azalmakta ve böylece işgücü fiyatları artış göstermektedir. Fakat istihdam olanaklarının yüksek olduğu ve diğer bölgelerden gelen yüksek sayıda işgücü göçünden dolayı ücretler de giderek azalmaktadır. Böylece, işgücü arzının yüksek ve düşük olduğu bölgeler arasında bir denge yaşanmaktadır. Neoklasik makro kuram, özetle göçe neden olan ana unsurun ülkelerin işgücü oranı ve bu oran sonucu ücret fiyatlarında meydana gelen değişiklikler olduğunu savunmaktadır (Güllüoğınar, 2012: 57-58).

Neoklasik göç kuramında, homo economicus birey ön plandadır. Bireyler, rasyonel düşünerek kendileri için en fazla kârı sağlayacak ülkeye göç kararı alırlar. Bu durum, insan sermayesine yapılan bir yatırım olarak düşünülmektedir. Daha fazla kazanç sağlama ümidiyle yapılan göçlerde bireyler, ayrıca gidecekleri bölgede umdukları kazancı elde etmek için dil öğrenme, ulaşım masrafları ve psikolojik sıkıntıları da aşmak için bu faktörlere de yatırım yapmaları gerekmektedir (Borjas, : 1989: 457-485).

Neoklasik kuram, göçlerin altında yatan temel faktörün işçi arz ve talebinde meydana gelen değişimler olduğunu savunmaktadır. İşgücü arzının az olduğu bölgelerde, işçilere ödenen ücretin yüksek olmasından dolayı insanlar, bu bölgelere göç etmektedirler. Neoklasik kuram bağlamında Suriyeli göçü değerlendirildiğinde, Suriyelilerin ilk yerleşim yeri olan Hatay, Kilis ve Şanlıurfa bölgelerinden başka bölgelere göç etmesinin nedeni, bu bölgelerde işgücü arzının fazla olması ve bundan dolayı ödenen ücretin düşük olmasıdır. Bu nedenle Suriyeliler iş arzının az olduğu İstanbul ve Bursa gibi şehirlere göç etmiştir. Ayrıca bu bölgelerde tekstil sanayisinde iş gücüne duyulan fazla ihtiyaçtan dolayı

Suriyeliler genellikle bu sektörü tercih etmektedir (AFAD, 2017). Düşük ücret, Suriyelilerin başka bölgelere göç etmesinin yanı sıra onları başka iş olanaklarına da itmektedir. Örneğin Suriyelilere ödenen düşük ücretten dolayı Suriyeliler, işini bırakıp girişimcilik faaliyetine yönelebilmektedir (Uzun, 2019: 161-167).

III. G. İLİŞKİLER AĞI (NETWORK) KURAMI

İlişkiler ağı kuramında, göç edenlerin göç ettikleri bölge ile göç alan bölgede kurmuş oldukları sosyal ağların göç üzerindeki etkisi ele alınmıştır. İlişkiler ağı, göçmenlerin menşe ülke ile göç ettikleri ülkeye daha önce göç eden göçmenler, yeni göçmenler ile o bölgenin yerlileri arasındaki arkadaşlık, etnik köken ilişkilerinden oluşan kişiler arası bağlantıdır (Abadan-Unat, 2017: 64).

Wilpert (1980), göçmen ilişki ağının şu şekilde gerçekleştiğini aktarmaktadır: Ağ teorisinde daha önce göç edenler, hem göç alan hem de göç veren bölge arasında bir alt yapı oluşturmaktadır. Öncü göçmenler, göç veren ve göç alan ülke arasında bir köprü görerek menşe ülkedeki göçmenlerin göç etmesine katkıda bulunmaktadır. Göç edenler, ilk göç edenlerin deneyim ve bilgilerinden yararlanarak göç etme kararı almaktadır (Wilpert, 1980 Akt. Yalçın, 2004: 50).

Şu ana kadar incelenen göç kuramlarında, bireyler genellikle ekonomik temelli göç etme kararı alırken ağ yaklaşımında ise kişiler ön plandadır. Göç edenler ile göç etmek isteyenler arasında bilgi ve deneyim paylaşımı ön plandadır. Ağ ilişkileri, göçü özendiren öğelerdir. İlk defa göç edecekler için bu ilişki ağı, yardım alma konusunda önemli sosyal sermayedir. İlk defa göç edecekler için bilmedikleri bir ülkeye göç etmek, riskli ve zor bir süreçtir. İlk defa göç edecekler, bu riskleri en aza indirmek, gidecekleri yerde barınma ve iş gücü ihtiyacını sağlamak için sosyal ağlardan yararlanmaktadır. Kaynak ülkedeki sosyal ağlar arttıkça göç zamanla kendi kendini devam ettiren bir hal alır (Massey: 2004: 147-148; Abadan-Unat: 2017: 64).

Abadan-Unat (2017)'a göre ilişkiler ağı şu varsayımlara dayanmaktadır:

1. Göçmenler arasındaki sosyal ağlar, göç hareketliliğini teşvik etmesi nedeniyle göç etmek isteyenler her geçen gün artmaktadır.
2. Sosyal ağlar, göç sürecindeki riskleri ve masrafları azalttığı için göç etmek isteyen kişiler için göç maliyeti önemsiz hale gelmektedir.
3. Sosyal ağlar, kurumsal hale geldikçe sosyoekonomik yönden daha çok göçmeni kapsamakta ve daha fazla gönderen ülke topluluğunu temsil etmektedir.
4. Sosyal ağlar, bir kere kurulduktan sonra kaynak ülkelerin bu göç sürecini denetim altına almaları zordur. Sosyal ağ ilişkisi kurulduktan sonra, sürekli devam edeceğinden dolayı kaynak ülkeler tarafından uygulanan göç politikaları, ne olursa olsun bu süreç üzerindeki denetimi azalmaktadır.

5. Özellikle, sosyal ağları teşvik eden politikalardan biri de aile birleşimidir.

Suriyelilerin göç etme sürecinde, sosyal ağlar oldukça önemlidir. Daha önce göç eden öncü göçmenlerden yardım alınarak göç edilmesi planlanan ülkenin güvenli olup olmadığı, iş imkânlarının nasıl olduğu ve yaşam koşullarının ne düzeyde olduğu hakkında bilgi alınmaktadır. Suriyelilerin Türkiye'ye yerleşmeden önce, öncü göçmenlerden yardım alarak göç hareketini başlatmaktadır. Ayrıca öncü göçmenler, Suriyelilerin Türkiye'de iş bulma ve sosyal uyum sürecinde de önemli destekçileridir (Demirtaş, 2019: 122-135; Gürsoy, 2019: 73-76). Özellikle de kadınların sosyal yaşamda daha aktif rol almaları ve iş konusunda, öncü göçmenler önemli rol oynamaktadır (Düzgün, 2018: 53-73). Suriyeliler, Türkiye'de her türlü zorlu süreçte öncü göçmenlerden destek aldıkları için genellikle öncü göçmenler ile aynı yerleşim yerlerini tercih etmektedirler (Aydoğdu, 2019: 66-82).

SONUÇ

Karmaşık, çok boyutlu ve dinamik yapısından dolayı göç olgusu, farklı bağlam ve koşullarda farklı gelişimler sergilemektedir. Bu nedenle göç olgusuna açıklık getirmeye çalışan göç kuramları da birbirinden oldukça farklı hipotezler ortaya koymaktadır. Aslında her bir kuramın odak noktası göç olmasına rağmen yapı, oluşum, süreç ve sonuçları bakımından farklılık göstermektedir. Her bir göç kuramı, göç olgusunu farklı perspektiflerde inceleme imkânı sunmaktadır. Bu nedenle geniş bir anlam yelpazesine sahip olan göç olgusunu daha iyi analiz edebilmek için tek bir kuram yerine, karma kuramdan faydalanmak gerekmektedir. Bu çalışmada, son zamanlarda tüm Dünya'yı doğrudan veya dolaylı olarak etkisi altına alan kitlesel Suriyeli göçü, göç kuramları bağlamında analiz edilmiştir. Suriye'de yaşanan politik şiddet, milyonlarca insanı göçe zorlamıştır. Suriyelilerin sığındıkları duraklardan biri de Türkiye olmuştur. Türkiye'nin jeopolitik olarak komşu ülke ve transit ülke olması ve Türkiye'nin uygulamış olduğu açık kapı politikası, milyonlarca Suriyelinin Türkiye'ye göç etmesine neden olmuştur. Göç olgusunu yapı itibariyle tek bir kuram altında incelemek, eksik ve yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Suriyeli göçünü sebep, süreç ve sonuç itibariyle geniş bir perspektifte ele almak için birden fazla göç teorilerinden yararlanılmıştır.

Ravenstein, insanların genel olarak kısa mesafeli göçleri tercih ettiğini ve bunun altında yatan temel faktörün ise ekonomi olduğunu hatta ekonominin uzun mesafeli göçün de temel birincil koşulu olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda keşif fırsatlar kuramı da insanların ilk olarak mekânsal mesafe olarak kısa bölgelere ve bu bölgelerden de ekonomik gelişim gösteren bölgelere göç ettiklerini ortaya koymaktadır. Suriyeli göçü bu kuramlar kapsamında incelendiğinde, mesafe olarak Türkiye'nin komşu ülke olması nedeniyle gerçekleştirilen göç, kısa mesafeli göç ancak Suriyelilerin ilk göç hareketinin

altında yatan faktör, Ravenstein'in ve kesişen fırsatlar kuramının ortaya atmış olduğu ekonomik önerme ile uyuşmamaktadır. Çünkü Suriyeliler, ilk göç hareketinde ekonomik temelli değil, savaştan kaçarak güvenli bir bölgeye sığınma amacıyla göç etmiştir. Suriyeli göçü altında yatan nedene açıklık getiren kuram, Petersen'in zoraki göç tipolojisidir. Zoraki göç tipolojisinde insanlar, devlet gibi baskın kurumlar tarafından göçe zorlanmakta ve bu göç kararına karşı çıkabilecek herhangi bir güçleri yoktur. Suriyeli göçünün de altında yatan temel neden, baskıcı kurum olan devlettir. Devlet tarafından halka uygulanan şiddet ve bu şiddet karşısında karşı çıkabilecek gücü olmayan halk, kurtuluş için farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Şu ana kadar ele alınan göç kuramları, göç sürecinin başlangıcına yönelik bilgiler sunmaktadır. Göç süreci ve göç sonraki sürece yönelik yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Suriyelilerin Türkiye'ye yerleştikten sonraki sürece yönelik, diğer kuramlardan yararlanılmıştır. Lee, insanları göçe sürükleyen birtakım itici (-) ve çekici (+) faktörlerin varlığından söz etmektedir. İnsanlar göç etmeden önce, bir bölgenin artı ve eksilerini hesaplayarak artıların eksilerden fazla olduğu bölgelere, göç etmektedir. Suriyeliler, Türkiye'ye göç etmeden önceki göç hareketliliğinde çekici faktör olarak kısa mesafe, güvenli bölge, transit bölge ve ılımlı göç politikalarıdır. Ancak Suriyelilerin Türkiye'ye yerleşmesiyle bölge içerisindeki göç hareketliliği, devam etmiştir. Bu göç hareketliliğinde, itici ve çekici faktörler de değişmiştir. Bölge içerisinde insanları göçe iten itici faktörler; konut fiyatlarının yüksek olması ve işsizliktir. İnsanları bu bölgelerden başka bölgelere çeken çekici faktörler ise iş olanaklarının yüksek olması, konut fiyatlarının düşük olması ve ucuz yaşam koşuludur. Neoklasik göç kuramı, insanların göç etmesine neden olan faktörün ekonomi olduğunu savunmaktadır. Suriyeliler, Türkiye'ye yerleştikten sonra geçim sorunu, işsizlik, kira fiyatlarının yüksek olmasından dolayı iş olanaklarının yüksek olduğu bölgelere göç etmiştir. İstanbul ve Bursa gibi şehirlerde, bazı sektörlerde işgücü arzının az olması ve bundan dolayı işçilere ödenen ücretin yüksek olmasından dolayı Suriyeliler, genellikle bu bölgelere göç etmektedir. Şu ana kadar ele alınan göç kuramlarında, daha çok mesafe ve ekonomik faktörler ön plandadır. Ancak bu faktörlerin yanı sıra ilişkiler ağı kuramında, bireyler arası ilişki ön plandadır. Bireyler arası kurulan bu ilişki ağı sayesinde Suriyeliler, hem göç sürecinde hem de Türkiye'ye yerleşim sürecinde gerekli bilgi ve deneyim paylaşımının yanı sıra maddi ve manevi desteği alarak, zorlu göç sürecini daha kolay hale getirebilmektedir. Göç sistemleri teorisi de diğer teorilerden farklı olarak bireylerden ziyade göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki ilişki ağına, odaklanmaktadır. Göç sistemleri kuramında, göç alan ve göç veren ülkeler politik, ekonomik ve sosyo-kültürel çıkarları göz önünde bulundurarak aralarında göçmen alışverişinde bulunmaktadırlar. Suriyeli göçü kapsamında, AB ile Türkiye arasında düzenlenen hukuki düzenlemeler, bu teoriye örnek teşkil etmektedir. Türkiye, transit ülke olmasından dolayı Türkiye üzerinden AB'ye düzensiz Suriyeli göçü

gerçekleşmektedir. AB, Türkiye üzerinden AB'ye gerçekleşen düzensiz göçü engellemek için Türkiye'ye gerekli finansman desteği sağlamak şartıyla birtakım sözleşmeler imzalamıştır.

Göç, içinde bulunduğu konjoktüre bağlı olarak farklı şekiller alarak gelişim göstermektedir. Bu nedenle göç kuramları kapsamında Suriyeli göçü, neden ve sonuçları bakımından analiz edilmeye çalışılsa da aslında her bir göç kuramı, Suriyeli göçünü açıklamada yetersiz kalmaktadır. Örneğin Ravenstein, Lee, neoklasik kuram ve kesişen fırsatlar kuramı göçü, ekonomi ve endüstriyel gelişim kapsamında değerlendirirken; Petersen göçe etki eden ekolojik, teknolojik ve baskıcı kurumlar kapsamında sadece oluşum aşamasında göçü, nedensel olarak değerlendirmektedir. İlişkiler ağı ise diğer kuramlardan farklı olarak bireyler arası ilişkiler kapsamında, göçü değerlendirmektedir. Aynı şekilde diğer kuramlardan farklı olarak göç sistemleri kuramı da ülkeler arası ilişkiler ağı kapsamında, göçü değerlendirmektedir. Ele alınan her bir göç kuramı, Suriyeli göçüne neden ve sonuç itibarıyla farklı boyutlarda açıklık getirmeye çalışsa da Suriyeli göçünü bir bütün halinde açıklamada yetersiz ve eksik kalmaktadır. Bu durum, göç olgusunun yapısal fonksiyonundan kaynaklanmaktadır. Göç içinde bulunduğu dönem, koşul, bölge, hedef ülke, birey sayısı ve her bir bireyin sosyal-kültürel-psikolojik durumuna bağlı olarak farklı şekiller alabilmektedir. Bu nedenle her bir göç sürecini, belli başlı kuramlar ışığında bütünsel bir bakış açısıyla açıklamak zordur.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. Ankara. (<https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>, 26.04.2024).
- Akyıldız, İ. E. (2016). Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35 (2), 127-176.
- Aydoğdu, B. (2019). Suriyelilerin Göçü ve Kentsel Yaşamın Yeni Örüntüleri: Gaziantep Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Aydın.
- Borjas, G. (1989). Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, 23, 457-485.

- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67-91.
- Demirtaş, M. (2019). Suriyelilerin Türkiye'ye Göç Süreci ve İlişkiler Ağı: Ulubey Mahallesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Develioğlu, O. G. (2023). Göçün Kavramsal Çerçevesi ve Göç Kuramları. *Journal of Theoretical & Empirical Research on Management*, 3, 49-60.
- Düzgün, A. N. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Kadınların Savaş Öncesi ve Sonrası Sahip Oldukları Sosyal Sermaye Değişiminin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ekşi, N. (2019). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam.
- Ferris, E. ve Kirişçi, K. (2016). *The Consequences of Chaos: Syria's Humanitarian Crisis and The Failure to Protect*. Washington: Brookings Institution Press.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2024). (<https://www.goc.gov.tr/>, 26. 04. 2024).
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Gültekin, M. N. (2018). Gaziantep'teki Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Dayanışma ve Etkileşim Noktaları. *Turkish Studies*, 13(26), 673-692.
- Gürsoy, S. (2019). Göçmenlerin Çalışma Yaşamına Katılımı: Suriyeli Göçmenler Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Antalya.
- Hoşgör, Ş. (1998). *Türkiye'de Kantitatif Yöntemlerle Dolaylı Göç Tahminleri, Sorunlar ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Türkiye'de İçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları
- IOM, (2009). International Organization for Migration. *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. İsviçre.
- İnce, C. (2018). Göçmenliğin Mekânsal Sosyolojisi: Şanlıurfa Örneği. Doktora Tezi. Eskişehir.

- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (9), 2581-2615.
- İpek, N. (2006). *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*. Trabzon: Serander.
- Karpat, K. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme* (Çev. Abdülkerim Sönmez). Ankara: İmge.
- Kılıç, A. R. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Esenyurt Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Van.
- Koldaş, U. Ve Köprülü, N (2011). .Arap intifadası mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri. *Akademik Orta Doğu*, 6 (1).
- Küle, C. (2018). Zorunlu Göçün Mekândaki Toplumsal ve Ekonomik Etkileri: Bağcılar İlçesindeki Suriyeliler Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Akınhay, Osman, Kömürcü, Derya, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Massey, D. S. (2004). Social and Economic Aspects of Immigration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1038(1), 206–212. doi:10.1196/annals.1315.028
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (1993). *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of The Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of The Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Stouffer, A. S. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6).

Tamer, M. (2020). Uluslararası Göç ve Teorileri. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(8), 274-282.

Tobler, W. (1995). Migration: Ravenstein, Thornthwaite and Beyond. *Urban Geography*, 16 (4), 327-343.

Uzun, Z. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Girişimcilik Deneyimleri: Gaziantep Örneği. Doktora Tezi. Ankara.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, 26.01.2024).